

Voorjaarstrek van de Grutto in West-Frankrijk

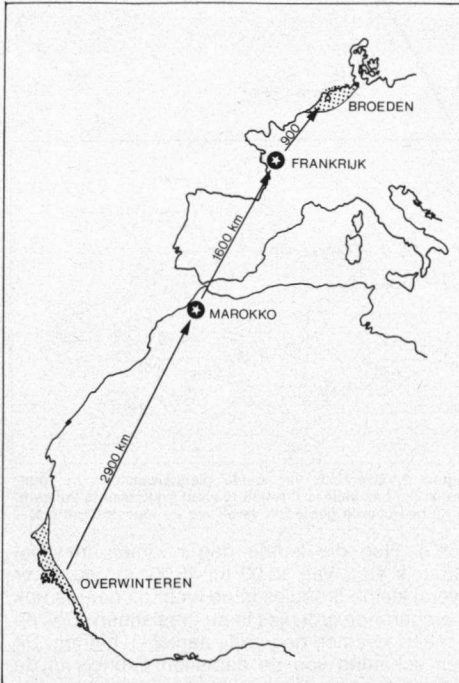
Eddy Wymenga & Wibe Altenburg

Grutto's brengen een groot deel van hun leven buiten ons land door: hun verblijf in Nederland beperkt zich voornamelijk tot de periode van begin maart tot begin augustus. De overige zeven maanden overwinteren ze in Afrika of trekken ze heen en weer tussen broed- en overwinteringsgebied. Eén van de belangrijkste plaatsen waar Grutto's verblijven tijdens de voorjaarstrek is West-Frankrijk, dat de auteurs in maart 1986 bezochten. In deze bijdrage geven wij een korte beschrijving van de pleisterplaatsen en het voorkomen en de verspreiding van Grutto's in het gebied. De reis werd mogelijk gemaakt door een financiële bijdrage van de Nederlandse Stichting voor Internationale Vogelbescherming.

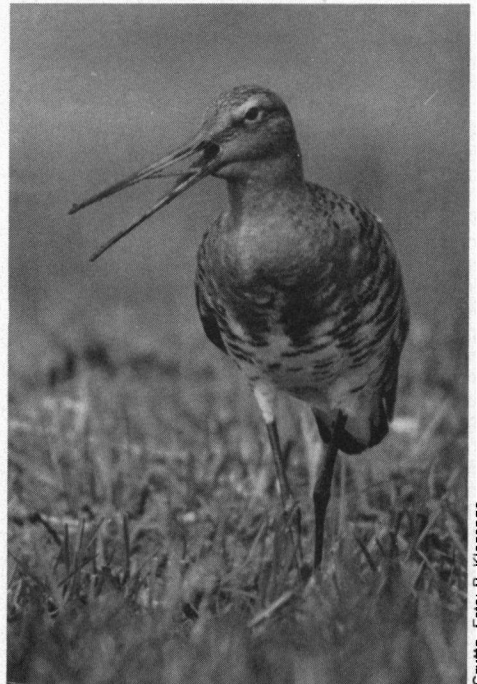
Van november tot januari overwinteren onze Grutto's in de rijstvelden van vooral Guinée-Bissau en Senegal langs de Westafrikaanse kust (Altenburg et al 1985). Al in begin januari komt de trek naar de broedgebieden op gang. Voor het grootste deel van de Grutto's bestaat deze reis uit drie etappes (figuur 1, vergelijk Beintema & Drost 1986): de eerste etappe beslaat de ruwweg 2900 km lange reis van het overwinteringsgebied naar Marokko aan de Atlantische kust. Daar blijven ze waarschijnlijk van half januari tot circa half februari. Vervolgens wordt de tweede etappe afgelegd, die bestaat uit de reis van Marokko naar West-Frankrijk, een afstand van ongeveer 1600 km. Een klein deel van de Grutto's doet onderweg pleisterplaatsen in Portugal en Spanje aan. West-Frankrijk vormt de laatste halte voor de Grutto's in ons land aankomen. Het zijn vrijwel allemaal Nederlandse Grutto's die hier pleisteren; Nederland is immers verreweg het belangrijkste broedgebied van de Grutto (Van Dijk 1983). De derde en laatste etappe naar Nederland wordt, afhankelijk van de weersomstandigheden, afgelegd in begin maart of iets later. In die periode arriveren de Grutto's massaal in ons land. Hoewel ook een klein deel van de Nederlandse Grutto's via Tunesië en Italië trekt, beperken wij ons hier tot de trekroute langs de Atlantische kusten van Noord-Afrika en West-Europa.

Het gaat in Frankrijk om twee gebieden: le Marais Poitevin in de Vendée en les Vallées d'Anjou bij Angers (figuur 2). Het eerste gebied **Le Marais Poitevin** is een uitgestrekt vlak gebied dat overwegend bestaat uit vochtige graslanden. In het gebied stromen een aantal riviertjes naar

zee, in dit geval de Atlantische Oceaan. Voorheen moet het gebied hebben bestaan uit uitgestrekte brakwatermoerassen, richting zee overgaand in kwelders. Tegenwoordig worden de zware kleigronden van de oude kwelders gebruikt als bouwland en de meeste moerassige terreinen zijn omgevormd tot intensief gebruikte graslanden. Nog steeds echter is het patroon van de voormalige stroompjes en geulen in het

Figuur 1. Voorjaarstrek van een groot deel van de Nederlandse Grutto's van het overwinteringsgebied in West-Afrika via Marokko en West-Frankrijk naar het broedgebied toe.

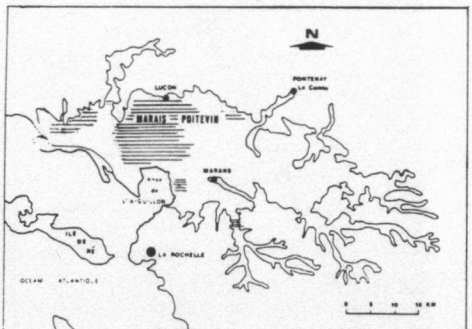
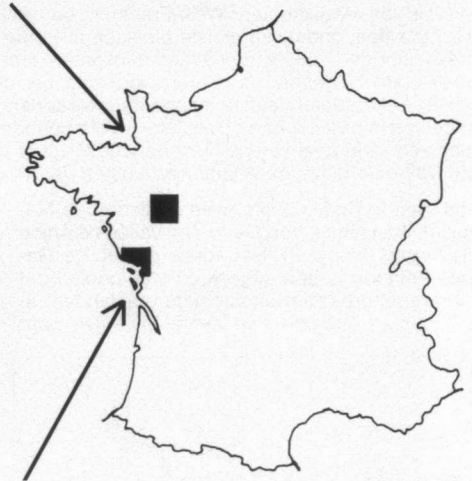
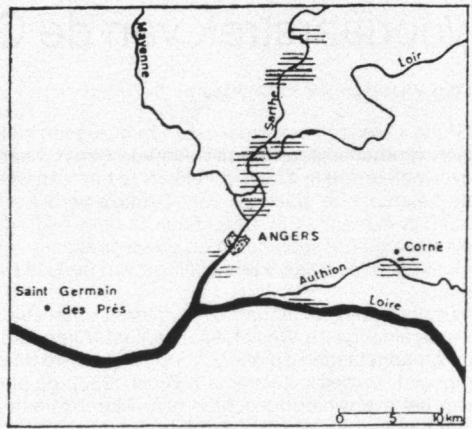

Grutto. Foto: B. Klazenga.

landschap terug te vinden. Het gebied vertoont landschappelijk overeenkomst met de Fries-Groningse akkerbouwgronden, die grenzen aan de Waddenzeekust; ook in het Franse bevindt zich buitendijks een uitgestrekt waddegebied (Baie de l'Aiguillon). Het zijn met name een aantal gemeenschappelijk gebruikte graslandgebieden (in het Frans 'communal', te vergelijken met het Nederlandse 'meenschar') die nog niet gedraineerd zijn (figuur 3). De meeste dorpen in le Marais Poitevin beschikken over zo'n nat, extensief gebruikt meenschar, dat collectief wordt gebruikt door de boeren uit het dorp. 's Winters en in het vroege voorjaar staan de meeste van deze gebieden onder water, maar door oppervlakkige ontwatering wordt deze situatie steeds minder algemeen. De meenscharren of 'communaux' zijn in het winterhalfjaar en in het voorjaar bijzonder vogelrijk.

Het tweede gebied, **les Vallées d'Anjou**, ligt ongeveer 140 km noordelijker, rondom de stad Angers. Drie rivieren komen hier bijeen en stromen als één grote rivier, de Maine, in de Loire. Het gebied wordt dan ook wel het Maine-et-Loire-stroomgebied genoemd. De rivierdalen zijn ter plaatse drie tot vier km breed en bestaan in hoofdzaak uit natte graslanden (uiterwaarden). Afhankelijk van de waterstand in de rivier staan deze buitendijkse graslanden onder water van oktober tot ongeveer eind april. Beide gebieden staan al langer bekend als belangrijke pleisterplaatsen voor Grutto's, Kemphanen en Regenwulpen in het voorjaar (Le Mao 1980, Blanchon et al 1984). Het doortrekpatroon van de Grutto in beide gebieden vertoont veel overeenkomst en kan als volgt worden beschreven: de eerste Grutto's arriveren in de tweede week van februari, maar in milde winters soms al eind januari. De trek komt dan snel op gang en in beide gebieden wordt een eerste maximum bereikt in de eerste weken van maart. In le Marais Poitevin gaat het om tienduizenden Grutto's (in 1982 zelfs 40.000 exemplaren) en in les Vallées d'Anjou om tientot vijftienduizend exemplaren. Deze grote aantallen blijven niet lang pleisteren en de aantallen dalen weer snel. De snelheid waarmee de Grutto's doortrekken is afhankelijk van de weersomstandigheden en varieert van enkele dagen tot twee weken. Na de eerste piek volgt in de laatste week van maart een tweede piek: in le Marais Poitevin waren dat in 1982 16.000 exemplaren en in les Vallées d'Anjou in de meeste jaren 2.000 tot 4.000 exemplaren. Na deze laatste piek trekken in april nog enkele honderden exemplaren door in beide gebieden. In de nazomer, als de Grutto's op de terugweg zijn naar Afrika, trekken slechts kleine aantallen door en de aantallen op beide plaatsen blijven beperkt tot enkele honderden exemplaren.

Tijdens ons bezoek in maart 1986 aan le Marais Poitevin konden wij de aankomst van Grutto's meemaken. Van 1 tot 5 maart was het koud (5-8°C) en stond er een matige noordoostelijke wind. In deze periode zagen wij slechts kleine aantallen Grutto's. Op 6 maart sloeg het weer om: de wind draaide naar het zuidwesten en tegelijkertijd werd het aanmerkelijk warmer (tot

Figuur 2. Overzicht van beide pleisterplaatsen in West-Frankrijk: Les Vallées d'Anjou (boven) en le Marais Poitevin. In de gearceerde gebieden verblijven de meeste Grutto's.

15°C). Nog die zelfde dag kwamen massaal Grutto's aan. Van 12.00 tot 15.00 uur waren er overal kleine groepjes in de lucht en daarna ook foeragerende groepjes in de graslanden. Ook op 7 maart kwamen nog grote aantallen binnen. Uit een schatting van de aantallen Grutto's in de graslanden en uit een telling van de slaapplaats (op het wad!) bleek dat op 7 maart al circa 25.000 Grutto's in het gebied pleisterden.

Luchtfoto van enkele meenscharren in le Marais Poitevin. De foto is genomen in de winter (van recente datum, maar exacte datum is onbekend), want ze staan onder water (de donkere vlakken).

In le Marais Poitevin hebben de Grutto's een duidelijke voorkeur voor de meenscharren en de overige natte, niet-gedraineerde graslanden. Ook in les Vallées d'Anjou concentreren ze zich op de natte graslanden langs de rivieren. In le Marais Poitevin zagen wij op 5 en 6 maart twee groepen van respectievelijk 400 en 1.000 Grutto's op een perceel maïsstoppel. Een aantal keren was goed te zien dat de Grutto's achtergebleven maïskorrels oppikten en doorslikten. Grutto's kennen in Europa hoofdzakelijk een dierlijk dieet en het eten van plantaardig materiaal is opmerkelijk. In Afrika wordt wel plantaardig materiaal gegeten in de vorm van rijst en andere graszaden (Altenburg & Van der Kamp 1985). Het aantal doortrekkende Grutto's in le Marais Poitevin in het voorjaar wordt geschat op 60.000 tot 80.000 exemplaren (Blanchon et al 1984) en in les Vallées d'Anjou op circa 20.000 exemplaren (Le Mao 1980). Bovendien trekken ook in de Camargue in Zuid-Frankrijk nog minimaal 5.000 exemplaren door (Blondel & Isenmann 1981). Dat betekent dat in één voorjaar minimaal 85.000 tot 110.000 Grutto's door Frankrijk trekken. Omdat over de doorstroming (= turn-over) op alle

die de plaatsen geen gegevens voorhanden zijn en daar in genoemde aantallen nauwelijks rekening mee is gehouden, ligt het totaal aantal doortrekkende Grutto's naar alle waarschijnlijkheid nog flink hoger. De aantallen Grutto's die via de Tunesië-Italiërouten naar Nederland komen zijn aanmerkelijk lager (vergelijk Beintema et al 1987).

West-Frankrijk is het enige gebied in Europa waar massaal Grutto's pleisteren en bijtanken voor de laatste etappe op weg naar het broedgebied in Nederland. Zowel bezuiden als benoorden dit gebied zijn geen vergelijkbare alternatieven voorhanden. Als bovendien wordt bedacht, dat in West-Frankrijk zelf geen andere gebieden zijn die de zelfde functie kunnen vervullen als le Marais Poitevin en les Vallées d'Anjou, betekent dit dat beide gebieden een onmisbare schakel zijn in de trekroute van onze Grutto's. Het is dan ook te hopen dat de meenscharren en andere natte graslanden in deze gebieden gespaard zullen blijven van (verdere) drainage. Bescherming van de doortrek- en overwinteringsgebieden is immers van even groot belang als beschermende maatregelen in het broedgebied zelf.

■ Eddy Wymenga, De Elzen 4, 9269 SK Veenwouden & Wibe Altenburg, Meeuwerderbaan 4, 9724 GV Groningen.

LITERATUUR:

- Altenburg, W. & J. van der Kamp (1985):** L'importance des zones humides de la Mauritanie du sud, du Sénégal, de la Gambie et de la Guinée-Bissau pour la Barge à queue noire *Limosa limosa*. RIN-contributions 1985/1. Rijksinstituut voor Natuurbeheer. Leersum.
- Altenburg, W., J. van der Kamp & A. Beintema (1985):** The wintering grounds of the Black-tailed Godwit in West Africa. Wader Study Group Bull. 44, 18–20.
- Beintema, A.J. & N. Drost (1986):** The migration of the Black-tailed Godwit. Le Gerfaut 76 : 37–62.
- Beintema, A.J., L.M.J. van den Bergh, G.J.D.M. Muskens & G.H. Visser (1987):** Gruttovangsten in Tunesië en Italië in het voorjaar van 1986. Intern rapport 87/12, Rijksinstituut voor Natuurbeheer, Leersum.
- Blanchon, J.J., P. Dubois & M. Metais (1984):** La migration pré-nuptiale de trois espèces de limicoles dans le Marais Poitevin (Sud Vendée). *Alauda* 52: 204–220.
- Blondel, J. & P. Isenmann (1981):** Guide des Oiseaux de Camargue. Delachaux & Niestlé, Paris.
- Dijk, G. van (1983):** De populatieomvang (broedparen) van enkele weidevogelsoorten in Nederland en de omliggende landen. Het Vogeljaar 31, 117–133.
- Le Mao, P. (1980):** Les migrations et l'hivernage des limicoles en Maine-et-Loire de 1961 à 1978. *GAEQ* 10 (30) : 180–236.

1989 Vlinderjaar

Het jaar 1989 is door de Vlinderstichting (Grintweg 273, postbus 506, 6700 AM Wageningen, 08370–11 220) uitgeroepen tot Nationaal Vlinderjaar. Zij gaat in 1989 door geheel Nederland activiteiten starten en werkt hierbij samen met verschillende landelijke organisaties.

Met het uitroepen van een Nationaal Vlinderjaar wordt beoogd dagvlinders meer onder de aandacht te brengen. Dagvlinders zijn een sterk bedreigde diergroep. Uit onderzoek is gebleken dat in de afgelopen veertig jaar 14 van de 75 dagvlindersoorten uit ons land zijn verdwenen en dat ruim 25 soorten sterk worden bedreigd. Bij ongewijzigd beleid zullen in de komende jaren ongetwijfeld nog veel meer soorten uit ons land verdwijnen. Daarom moeten op zeer korte termijn maatregelen genomen worden voor een behoud en herstel van onze dagvlinders.

Vanzelfsprekend gaat het behoud van onze vlinders ook onze vogels aan. Er zijn een groot aantal vogelsoorten die leven van poppen, rupsen en vlinders en dus staat de achteruitgang van onze vogels niet op zichzelf.

Maar als de flora belangrijke verliezen lijdt hebben vlinders daardoor onder meer ook geen voldoende levensvoorwaarden. Neemt het aantal rupsen en vlinders af dan zal dat zeker weerslag hebben op de vogelstand.

Van 12–15 april 1989 is een internationaal congres 'Future of European Butterflies, strategies for survival' gehouden in het IAC-gebouw te Wageningen. Op de eerste dag (12 april) opende minister Braks het Nationaal Vlinderjaar officieel. Bovendien wordt er een boek uitgegeven over de Nederlandse vlinders en hun biotopen.

De Vlinderstichting (08370–11 220) zal u graag inlichten over alle activiteiten die zullen plaatsvinden.

Internationaal Symposium over de Westpalearctische ganzen

Aan het eind van het vijfdaagse Internationale Symposium over Westpalearctische ganzen, van dat 7–12 februari in Kleef, West-Duitsland, werd gehouden, gingen de deelnemers unaniem met de opgestelde conclusies en aanbevelingen die hieronder volgen accoord.

- Het gaat algemeen goed met de Westeuropese ganzenpopulaties.
- Het is wenselijk dat de overheden van Neder-

land en West-Duitsland tot een gezamenlijk beheersplan voor de gedeelde ganzenpopulatie aan de Nederrijn komen.

- De ganzenonderzoeksgroep van het IWRB (The International Waterfowl and Wetlands Research Bureau) zal proberen de hoeveelheid informatie over Westpalearctische ganzen te vergroten en beter toegankelijk te maken door een internationaal gecoördineerd datasysteem op te richten. Hierbij zal de aandacht vooral gericht zijn op de Dwerggans (*Anser erythropus*), de Roodhalsgans (*Branta rufficollis*) en de Witbuikrotgans (*Branta bernicla hrota*) in verband met de kwetsbaarheid van hun kleine populaties.

- Er zal bij jagersverenigingen op worden aangedrongen dat deze goede statistieken van de doodgeschoten dieren bijhouden. Onderzoeksgroepen dienen de neveneffecten van de jacht te bestuderen.

- Westeuropese regeringen moeten de status van belangrijke ganzengebieden erkennen en daar gansvriendelijke landbouwmethode stimuleren.

- Omdat het merendeel van Westpalearctische ganzen in de USSR broedt en er weinig bekend is over de factoren die van invloed zijn op broedende populaties zou er een samenwerkingsovereenkomst tussen het IWRB en de USSR tot stand moeten komen. Dit moet leiden tot een geïntegreerd onderzoeksproject, er op gericht langetermijn beheersregels op te stellen.

■ Drs. M.C. van Leeuwen, Uilenstede 47, 1183 AB Amstelveen.

Nos oiseaux de mer

Het tijdschrift 'Penn ar Bed' (nummer 129, volume 18 (2) – 1988) kwam met een speciaal nummer uit (92 bladzijden) over zeevogels. In dit eerste deel worden behandeld de Noordse Stormvogel, Stormvogeltje, Noordse Pijlstormvogel, Jan van Gent, Aalscholver, Kuifaalscholver, Zeekoet, Alk en Papegaaiduiker.

In een volgende aflevering worden vier meeuwsoorten, vier sternsoorten en nog enkele soorten behandeld. Een informatieve uitgave over de zeevogels in Frankrijk met prachtige illustraties. De tekst is van Christophe Offredo en de pentekeningen van Jakez Hamon.

■ Nadere informatie over dit nummer bij Marcel Le Pennec, SEPNB (= La Société pour l'étude et la protection de la nature en Bretagne), Faculté des Sciences, 29287 Brest Cédex, Frankrijk, 98.03.16.94. Abonnementen Ffr. 100.